

Zorən həkim olan tarzən

Hacı Məmmədovun adı mədəniyyət tariximizə əbədi həkk olunub

Dünyaya gəldiyi gün aləm bir-birinə dəymişdi. Lakin səbəb onun gəlişi deyildi. Şərqdə ilk dəfə qurulmuş və 23 ay mövcud olmuş Azərbaycan Demokratik Respublikası öz ömrünü başa vurmuşdu. Bakı qarmaqarı-şılıq içindəydi.

Paytaxtdan azca aralıda, Şamaxıda da vəziyyət ürekaçan deyildi. Belə bir vaxtda varlı-hallı nəslin nümayəndəsi olan Məmməd kişinin ocağında ətrafdan, baş verənlərdən xəbərsiz bir oğlan göz açmışdı dünyaya. Adını Hacı qoydular. Başqalarından zərəcə seçilməyən bu körpənin gələcəyin böyük sənətkarı olacağından hələ kimsənin xəbəri yoxdu. Sonralar "Hacı - tarçanların tacı" sayılacaq bu şəxs hələ beləkdədir, dünyanın gərdişi, ailəsinin gələcək aqibəti barədə düşünməkdən, anlamaqdan uzaqdır. Onun mədəniyyət tariximizdə adını Hacı Məmmədov kimi möhürləyəcəyi günə çox var.

Hacı əlini tarın simlərinə birinci kərə 1927-ci ildə toxundurmuşdu. Bu təmas onun vücudunu vəcdə gətirməmişdi. Bəlkə də buna macal olmamışdı. Çünki tar çalmaq şəkəri olan atası Məmməd kişi simlərlə dil tapmayan oğlundan narazı qaldığından, "Səndən bir şey çıxmaz" hökmünü verib, onu alətdən çəkəndirmişdi. Dörd il sonrasa 11 yaşlı Hacı artıq ən gənc solist kimi Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində çalışırdı. Özündən yaşca böyüklerle bir sırada dayanmaqdan qorxmadan, sıxılmadan. Bakıya gəlişi üç il idi. Get-gedə şəhərə alışır, adamlarla qaynayıb-qarışırdı. O vədə taleyini bu şəhərə bağlayacağını ağılına gətirmirdi Hacı. Elə 1929-cu ilin soyuq qış günündə əmisinin alıb bağışladığı tarla yarım əsrdən artıq yoldaş olacağını da.

Allahın qədəri, yazısı ailəsindən, doğmalarından yan keçmir. Mal-mülkünün əlindən alınacağı hədəsiylə üzleşən Məmməd kişi gecəylə arabaya doluşub Bakıya pənah gətirməkdə görür çıxış yolunu. Tale onu ciddi sınağa çəkmişdi. Topdağıtmaz mülk, mal-qara sürüsü, əkin-biçin sahibi indi üz-gözü yenicə öyrəşdiyi şəhərdə kirayənin yaşamaq məcburiyyətindəydi. Belə bir vaxtda balacılığına baxmayaraq, artıq orkestrdə çalışan Hacı'nın qazandığı pullar əllərindən tutur. Cəmi bir neçə il əvvəl "səndən bir şey çıxmaz" deyən oğlu indi onların əsas güman yerinə dönür. Bu, taleyin kinayəsiydi. Ailə xoş güzəranlı həyatlarının xiffətindən ayılıb kasıblıqla barışmağa macal tapmamış faciə qapını kəsdirir. 1936-cı ildə Məmməd kişi avtomobil qəzası nəticəsində həyatdan köçür. Ev-eşiyin

şir. "Nəsil-kökümüzəndən musiqiçi çıxmayıb, ayıbdı. Həm də atanın torpağı soyumayıb, eşidən-bilən nə deyər" - söyləyənlərin sözü-nü yere salmır. Tərbiyəsi, ədəb-ərkanı böyük-ləri tapdalamağa yol vermir. Arzusu içində boşulsa da, fəaliyyətini dayandırmır. On yeddi yaşından solo çıxışlarıyla diqqəti çəkən Hacı eyni zamanda filarmoniyanın səhnəsində Zülfü Adıgözəlov, Hüseynağa Hacıbababəyov, Həqiqət Rzayeva, Cahan Talışinskaya, Əlvəz Sadıqov kimi görkəmli xanəndələrin müşayiətilə də yadda qalır. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti on-günlüyündə iştirak edənlərin sırasında yer tutan Hacı'nın bir il sonra yolu Xalq çalğı alətləri ansamblının Ümumittifaq baxışında iştirak

konsertrləri verir.

İstedadlı tarzən kimi məşhurlaşması şəxsi həyatda da onun dadına çatır. Belə ki, Böyük Vətən müharibəsi başlayanda çağırış və-rəqi alan Hacı'nın sonuncu hesab etdiyi konsertdə tarının dərd-qəm yağan səsi Yavər Kələntərlinin ürəkləri sızladan iniltili avazına bə-lənir. Bu səhnədən təsirlənən respublikanın hərbi komissarı: "Belə istedadlı cavanı döyüşə göndərmək rəva deyil" - qərarına gəlir. Necə deyirlər, tar onun qanının arasına girir. Amma Üzeyir bəyin məsləhəti və xeyir-duasıyla konservatoriyada ali təhsil almağa başlayan Hacı'nı növbəti sınaqda tarı köməksiz qoyur. İlk görüşdən bir könüldən min könülə vurulduğu qızın ailəsi Hacıgilin elçilərini altı-

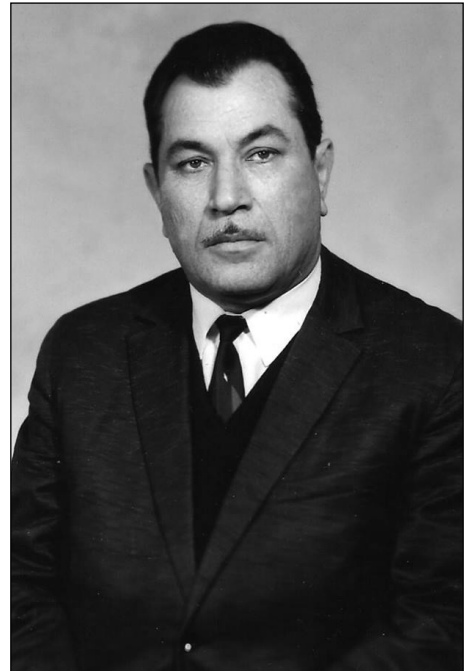

Hacı əlini tarın simlərinə birinci kərə 1927-ci ildə toxundurmuşdu. Bu təmas onun vücudunu vəcdə gətirməmişdi. Bəlkə də buna macal olmamışdı. Çünki tar çalmaq şəkəri olan atası Məmməd kişi simlərlə dil tapmayan oğlundan narazı qaldığından, "Səndən bir şey çıxmaz" hökmünü verib, onu alətdən çəkəndirmişdi. Dörd il sonrasa 11 yaşlı Hacı artıq ən gənc solist kimi Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində çalışırdı. Özündən yaşca böyüklerle bir sırada dayanmaqdan qorxmadan, sıxılmadan. Bakıya gəlişi üç il idi. Get-gedə şəhərə alışır, adamlarla qaynayıb-qarışırdı. O vədə taleyini bu şəhərə bağlayacağını ağılına gətirmirdi Hacı. Elə 1929-cu ilin soyuq qış günündə əmisinin alıb bağışladığı tarla yarım əsrdən artıq yoldaş olacağını da.

rak etmək üçün yenə bu şəhərə düşür. Adlı-sanlı həmkarlarıyla bir sırada uğurlu çıxışı münisiflər heyətini razı salır. Ən çox məmnun qalansa, qabaq sırada əyləşib onun barmaq-larından süzülən "Orta Mahur" muğamı, "Fantaziya" və "Ləzginka" oyun havalarını maraqla dinləyən Üzeyir bəy olur. Dahi bəstəkarın diqqətini çəkməsini, onu bəyənmesini böyük mükafat hesab edən Hacı'nın həyatında bundan sonra uğur zolağı başlayır. Ra-

yeddi dəfə geri qaytarır. Aliyə xanıma məhəbbəti yolunda bütün əziyyətlərə qatlaşa biləcəyinin sübutu, konservatoriyanı ali təhsil saymayan qız evinin razılığı üçün sevgilisinin təhsil aldığı tibb institutuna üz tutur. Tələbə adını qazandıqdan sonra qarşı tərəf inadından əl götürməli olur...

1944-cü ildə Hacı Məmmədov özləri kimi əslən Şamaxıdan olan nəcabətli bir ailənin qızıyla ailə qurur. Bu izdivacın barı - Nadir, Tahir və Cəmilə dünyaya gəlir. Maraqlı məqamlardan biri də odur ki, necə deyirlər, zorən həkim olmaq qərarına gələn tarzən sonradan bu peşəyə vurğunluğunun nəticəsi kimi uzun illər musiqiylə yanaşı, tibb sahəsində də çalışır. Sınavi həkimlikdən vaxtilə çox nüfuzlu və böyük heyətə malik 5 saylı xəstəxananın rəhbəri vəzifəsində də yol keçir. Bir qism insanların həsəd, paxıllıq hədəfinə çevrilən Hacı söz-söhbətlərdən cana doymub 1970-ci ildən sonra ikinci peşəsindən ayrılır. Bununla da o, uzun müddət işlətdiyi iki əmək kitabçasından (bu, sovet dövründə rast gəlinən nadir hadisələrdən idi - S.E.) birini dincə qoyur. Ustad tarzənliyi və peşəkar cərrahlığı bir araya gətirməyi bacaran sənətkarın bədxahları da bundan sonra sanki toxtayırlar. Dincilik məsələsindən söz düşmüşkən, Hacı hələ tibb institutunda oxuyanda rahatlığı pozulan varıydı. Cavan, istedadlı tarzənin həkimliyin təsiri altına düşəcəyindən, milli musiqimizin onu itirəcəyindən ehtiyatlanan şəxs isə Üzeyir bəy idi. Hətta, qərribə görün-sə də, Üzeyir bəy Hacı'nı institutdan xaric

elətdirmək xahişilə tibb institutunun rektoru-na üz tutmuşdu. Rektor böyük nüfuza malik dahi bəstəkara hörmətinə baxmayaraq, "Bu, qanunsuzluq və ədalətsizlik olar" - deməklə belə bir işə qol qoymamışdı.

Müəllimsiz, məktəb görmədən tar çalma-ğı öyrənmək və neinki öz dövründə, bütövlük-də tar ifaçılıq sənəti tarixində xüsusi yeri, çə-kisi olan yaradıcılıq ömrü yaşamaq adı məsə-lə deyil. Hacı Məmmədov ənənələri mühafizə-karcasına yad təsirlərdən, kənar meyillər-dən qoruyan, tarın və milli musiqimizin təəs-sübünü çəkən sənətkar kimi yaşadı. Fiziki öl-cülərə sığan ömrü 61 il sürdü. Gördüyü işlər, əməllərsə on illərə, yüz illərə bəs edər. Nəsil-lərdən-nəsillərə keçəcək, öyrəniləcək, seviləcək, heyrləndirəcək irsi bunu deməyə əsas verir. Qızıl fondada saxlanan lent yazıları - "Se-gah", "Çahargah", "Şur", "Bayatı - Şiraz", "Çobanbayatı", "Orta Mahur", "Zabul" mu-ğamları, təsnifləri, xalq və bəstəkar mahnıları onun ifasında əsl dərslik nümunəsidir. Yeri gəlmişkən, Hacı Məmmədov rus və Avropa bəstəkarlarının əsərlərini tərda ifa edən ilk sənətkar kimi tarixə düşüb. Və tək bununla yox, məsələn, tarı gətirdiyi ifaçılıq texnikasıyla bu alətin nəyə qadir olduğunu isbat etməklə də. Buna baxmayaraq, ustad tarzən əlində mu-ma döndərdiyi alətin min bir sirrinin hələ ya-rısına vəqif olmadığını söyləmiş həmişə. Və ölüm yatağında belə tarından nigaranıydı. O tarla ki, həmdəmlisi 1927-ci ilin noyabrın 7-dən başlayırdı. Həmin gün atasıyla bayram şənliyinə getmişdilər. Toplaşanlar atasından tərda bir şey çalmağı xahiş etmişdi. Xahişi yerə salmayıb aləti sinəsinə qaldırmaq istə-yəndə məclisə mahalda tarzən kimi məşhür Cəlil gəlib çıxmışdı. Ədayla tarı götürüb: "Bax, belə çalarlar" - deyəndə, Məmməd kişi pərt olub mizrabı yerə qoymuşdu. Atasını ha-mıdan güclü sayan Hacı onun məğlubiyyətiylə barışmaq istəmədiyindən ürəyində əsl tarzən olacağına söz vermişdi.

On yeddi il sonra Tehran, Təbrizi dola-şıb, növbəti dayanacaqda - Şahpurd qastrol konserti verən zaman Hacı təsadüfən tarzən Cəlilə üz-üzə gəlmişdi. Cəlil qarşısındakı həmkarının cavanlığına baxmayaraq, püxtə çalğısından - "Orta Mahur"undan doymayıb: "Oğul, haralısan, kimləndənsən" - sualına al-dığı cavabdan tutulmuşdu. Bir vaxt ədayla yerində oturtduğu Məmmədin oğluydu qarşı-sındakı. Amma Cəlildə daha ədalətli nəşə qal-mamışdı. Dünən meydan sulayan, indi bir parça çörək üçün tərk-i-vətən olan, xiffət, möhnət və nisgildən bükülmüş qocaya dön-müşdü...

Bu gün Hacı Məmmədovun adı küçələr-də, xatirə lövhələrində, kitablarda, müsabi-qələrdə əbədləşib. Onun ruhunu rahatsız edəcək nəşə yoxdur. 25 il susan tarı belə ömür-gün yoldaşı, 7-8 il əvvəl dünyasını də-yişən Aliyə xanımın razılığıyla tələbəsi Ağ-a-səlim Abdullayevin sinəsində dillənir. Tar ye-nə oxuyur, xatirələri oyadır, ruhları təzələyir, könülləri coşdurur.

1981-ci ildə, bir isti yay günündə dünya-ya gəlişindəki teki yenə aləm bir-birinə dəy-di. Həm çalğısı, həm də cərrah bıçağıyla ürəklərin keşiyində dayanan, ən başlıcasına tərda inqilab eləmiş Hacı'nın son gedişiydi

Seymur Elsevər
seymur_elsever@yahoo.com

ağırlığı bütönlüklə Hacı'nın çiyinə düşür. O, bu yükü çəkməyə qadir olduğunu sübuta yetirmək üçün gecə-gündüz çalışır. Bir il sonra orta məktəbi bitirib konservatoriyaya qəbul olmaq istəyəndə doğmalarının qınağıyla üzle-

dio dalğalarında tez-tez ifası səslənir, filarmo-niyanın səhnəsində davamlı çıxışlar edir. 1941-ci ildə o, ilk dəfə SSRİ sərhədlərindən kənara çıxır. Yavər Kələntəri, Əlibaba Abdul-layev, Qılman Salahovla birgə İranda qastrol